

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”

Волонцевич Світлана Олегівна

УДК 338.45:657.471

**ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ВИТРАТ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.07.01— економіка промисловості

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут”, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Носова Ольга Валентинівна,
Національний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри економічної теорії.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Амосов Олег Юрійович,
Харківський регіональний інститут Національної академії державного
управління при Президентові України, перший заступник директора;

кандидат економічних наук, доцент
Резнікова Тетяна Олександрівна,
Харківський національний економічний університет,
доцент кафедри міжнародного менеджменту.

Провідна установа – Донецький національний технічний університет, Міністерство освіти і науки
України, кафедра менеджменту та господарського права, м. Донецьк.

Захист відбудеться “ 6 ” липня 2006 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д
64.050.02 в Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут” за
адресою: 61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 21.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного технічного університету
“Харківський політехнічний інститут” за адресою: 61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 21.

Автореферат розісланий “ 2 ” червня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Гаврись О.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Об'єктивний процес становлення ринкових відносин висуває на перший план питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняного промислового виробництва. Промисловий сектор, який є первинною ланкою виробничої сфери, відіграє найважливішу роль у процесі формування конкурентоспроможності національної економіки.

Сьогодні існує багато чинників, які перешкоджають ефективним процесам господарювання, а також гальмують реформування економіки. В першу чергу це стосується проблем недостатньо ефективного використання ресурсів промисловими підприємствами. Оскільки в умовах ринкової економіки головною метою підприємства є досягнення максимального прибутку, важко переоцінити роль аналізу витрат та управління ними. Сучасні умови господарювання та зростання ролі нових технологій у світі висувають нові вимоги до системи управління витратами як з боку держави, так і з боку власників підприємств. Зарубіжний досвід доводить, що в більшості випадків розмір витрат визначається як найважливіший критерій у виборі варіантів розвитку підприємств.

Широке коло завдань і методів їх вирішення, пов'язаних з управлінням витратами на промислових підприємствах, знайшло відображення у наукових роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед них: В.Панасюк, А.Чандлер, А.Юданов, А.Пилипенко, В.Лебедев, А.Тимохов, О.Амосов, С.Архієреєв, Т.Резнікова, А.Захаров, О.Амоша, А.Зокін, Е.Гончарова, Н.Єгорова, В.Палій, І.Романенко, А.Гальчинський, О.Турчинов, С.Ніколаєва, Я.Базилук, А.Бородкін, В.Торопов, В.Петрова, К.Філіппов, Б.Мігалатий, Е.Брігхем, К.Друрі, Дж.Шанк та інші. Проте, незважаючи на значні зусилля вчених, що працюють над дослідженням проблеми, залишилися питання, що не одержали належного висвітлення. Так, не проведений аналіз темпів зміни питомих одноразових та питомих умовно-постійних витрат, не визначена оптимальна структура граничних витрат, залишаються невирішеними питання щодо впливу витрат, які відповідають інтенсивному напрямку розширення виробництва (або витрат, пов'язаних з проведенням НДДКР, придбанням і впровадженням нових технологій, нового обладнання, що дозволяє знизити собівартість виробів) на витрати, які відповідають екстенсивному напрямку розширення виробництва.

Актуальність та висока соціально-економічна значущість проблеми управління витратами для розвитку промисловості зумовили необхідність проведення дослідження, визначили тему дисертації, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає тематичній спрямованості наукових розробок Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут", та виконана в рамках науково-дослідної теми: "Дослідження процесів реструктуризації економіки України і їх вплив на зміцнення інвестиційного потенціалу" (ДР № 0102U000971), співвиконавцем якої був здобувач.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і методичних рекомендацій стосовно оптимізації структури граничних витрат, що стимулює зростання конкурентоспроможності промислових підприємств. Для досягнення цієї мети були поставлені і вирішені такі задачі:

дослідження економічної природи і сутності витрат;

аналіз традиційного та чандлеровського підходів до класифікації витрат у довгостроковому періоді і розробка нової класифікації витрат на базі швидкості їх зміни стосовно обсягу виробництва;

дослідження впливу структури витрат на конкурентоспроможність промислових підприємств;

розробка економічного механізму оптимізації структури граничних витрат на промислових

підприємствах;

розрахунок економічного ефекту і виявлення резервів підвищення економічної ефективності від впровадження механізму оптимізації структури граничних витрат на промислових підприємствах;

обґрунтування методичних положень щодо вибору інноваційної політики на базі показників співвідношення граничних витрат на прикладі підприємств машинобудівного комплексу.

Об'єктом дослідження є процес управління витратами на промислових підприємствах.

Предмет дослідження — аналіз структури граничних витрат промислових підприємств.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано методи: аналізу та синтезу — для зіставлення традиційного, чандлеровського і авторського підходів до класифікації витрат; порівняння відносних величин — для розробки методики оптимізації структури граничних витрат; узагальнення та групування — для обґрунтування вибору напрямку інноваційної політики на підставі виявлення відхилень фактичних співвідношень граничних витрат від нормативних; поліноміальної регресії та кореляційного аналізу — для прогнозування динаміки умовно-постійних витрат промислових підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації:

вперше:

- розроблено методичні засади вибору оптимальної структури граничних витрат промислового підприємства на основі аналізу швидкостей зміни питомих одноразових і умовно-постійних витрат, що дає можливість виявити резерви підвищення економічної ефективності, а також, на відміну від існуючих підходів, прийняти рішення щодо своєчасної модернізації технологічної бази;

удосконалено:

- методичний підхід до вибору напрямку інноваційної політики на промислових підприємствах на базі зіставлення варіантів поточної структури граничних витрат з оптимальною, що забезпечує більш повне використання економічних резервів підприємств та підвищення їхнього прибутку;

- класифікацію витрат на базі урахування швидкості їх зміни стосовно обсягу виробництва, яка, на відміну від існуючих класифікацій, передбачає окрім умовно-постійних і змінних, — одноразові витрати, що дозволяє проаналізувати та зіставити темпи розподілу одноразових витрат на обсяг випуску продукції з темпами розподілу умовно-постійних витрат, визначити їх оптимальну структуру, яка сприяє підвищенню прибутку підприємства;

дістали подальший розвиток:

- методичні підходи до обґрунтування впливу різних форм кооперації малих і великих промислових підприємств на певні статті витрат, використовуючи порівняльний аналіз структури їхніх витрат, — до, і після кооперації, що є підставою для визначення необхідної форми кооперації: лізингової, франчайзингової, субпідрядництва або венчурного фінансування з метою скорочення відповідних статей витрат;

- конкретизація поняття “одноразові витрати” на основі розкриття інноваційної сутності цих витрат, що дає можливість розглядати одноразові витрати як витрати, які відповідають інтенсивному напрямку розширення виробництва, відокремити їх від умовно-постійних та змінних витрат, визначити їхній вплив на умовно-постійні витрати та здійснити політику оптимізації структури граничних витрат;

- теоретичні аспекти вдосконалення механізму оновлення технології на базі використання коефіцієнту впливу одноразових витрат на умовно-постійні, що розраховується, як відношення економічного ефекту з урахуванням оптимальної структури граничних витрат до величини

чергових одноразових вкладень та дозволяє підприємству не допустити виникнення негативного ефекту росту масштабів виробництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці теорії і методичного забезпечення оптимізації структури граничних витрат на промислових підприємствах. Результати дослідження можуть бути використані для виявлення економічних резервів промислових підприємств та підвищення їхнього прибутку. Підтвердженням практичної важливості розроблених здобувачем науково-методичних засад є використання рекомендацій з оптимізації структури граничних витрат та класифікації витрат на підставі урахування швидкості їхньої зміни стосовно обсягу випуску продукції з виділенням в особливу категорію одноразових витрат на ХМЗ “ФЕД” (м. Харків, акт впровадження від 16.01.06), на Державному підприємстві “Завод імені Малишева” (м. Харків, акт впровадження від 12.01.06). Це дозволило виявити економічні резерви на зазначених підприємствах і визначити точні моменти часу для необхідного оновлення технології. Матеріали дисертації впроваджено у навчальний процес в Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут” (довідка № 66-03-102/352 від 12.12.05) при викладанні навчальних курсів “Економіка підприємства” та “Мікроекономіка”.

Особистий внесок здобувача. Усі положення дисертації, які винесено на захист, отримано здобувачем особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні результати і висновки дисертаційної роботи було представлено і схвалено на науково-практичній конференції “Проблемы равновесия экономических систем в условиях рыночной трансформации” (Харків, 2001 р.), на міжнародному науковому конгресі “Державне управління та місцеве самоврядування” (Харків, 2003 р.), на міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених “Актуальні проблеми фінансового менеджменту на підприємствах” (Донецьк, 2003 р.), на міжнародній науково-практичній конференції “Исследование и оптимизация экономических процессов (Оптимум-2003)” (Харків, 2003 р.), на науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу Одеського державного економічного університету, академічних та вищих навчальних закладів України (Одеса, 2004 р.).

Публікації. За темою дисертації здобувачем опубліковано 8 робіт, з яких 5 – у спеціалізованих фахових виданнях ВАК України.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків. Повний обсяг дисертації становить 217 сторінок. Обсяг основного тексту дисертації становить 159 сторінок. Робота містить 13 таблиць до тексту, 35 рисунків, 16 додатків на 39 сторінках, список використаних літературних джерел з 140 найменувань на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету й основні завдання дослідження, його об’єкт, предмет, розкрито наукову новизну та практичну цінність одержаних результатів.

У першому розділі — “Теоретичні аспекти управління витратами на промислових підприємствах” – проведено дослідження економічної природи і сутності витрат, визначено їхню роль і значення в умовах ринкової економіки, проаналізовано існуючі підходи щодо класифікації витрат у довгостроковому періоді, а також розглянуто основні методи управління витратами на промислових підприємствах.

Результати аналізу існуючих теоретичних положень стосовно поняття витрат довели, що їх визначення для промислових підприємств на сьогоднішній день потребує удосконалення. Тому у

роботі витрати визначені, як сукупність видатків, які відповідають екстенсивному або інтенсивному напрямку розширення виробництва і пов'язані з виготовленням і реалізацією продукції. В роботі доведено, що в умовах високотехнологічного зовнішнього середовища необхідно досліджувати співвідношення витрат, які відповідають інтенсивному та екстенсивному напрямку розширення виробництва, а також швидкості розподілу цих витрат, оскільки таке співвідношення є базою при формуванні напрямку інноваційної політики, у тому числі при прийнятті рішень стосовно своєчасної модернізації технологічної бази підприємства. Під оптимізацією структури витрат ми розуміємо досягнення такого співвідношення швидкостей розподілу витрат, що відповідають інтенсивному та екстенсивному напрямку розширення виробництва, яке за інших рівних умов дозволяє досягти мінімальних умовно-постійних витрат на одиницю продукції та збільшити прибуток підприємства. Необхідність підвищення ефективності роботи промислових підприємств обумовила проведення досліджень, результати яких наведено у дисертації.

Дослідження існуючих методів класифікації витрат в умовах високотехнологічного зовнішнього середовища визначило необхідність впровадження нової системи класифікації витрат у залежності від швидкості зміни стосовно обсягу випуску продукції з виділенням в окрему категорію одноразових витрат. Згідно з авторською класифікацією, одноразові витрати – це витрати, що відповідають інтенсивному напрямку розширення виробництва (проведення НДДКР, придбання і впровадження нових технологій, нового устаткування, яке дозволяє знизити загальні витрати на одиницю виробу, застосування найбільш ефективних систем в області маркетингу, менеджменту і фінансів). Це дозволило в подальшому проаналізувати питомі одноразові та питомі умовно-постійні витрати в динаміці за допомогою граничних витрат (витрат, пов'язаних з випуском додаткової одиниці продукції), виявити відхилення і обрати відповідний напрямок інноваційної політики. Під умовно-постійними витратами ми розуміємо витрати, які відповідають екстенсивному напрямку розширення виробництва і змінюються не прямо пропорційно зміні випуску продукції (частина виробничих витрат, частина витрат на управління, позавиробничі витрати). Змінні витрати – це витрати, що також відповідають екстенсивному напрямку розширення виробництва, але змінюються прямо пропорційно зміні кількості випуску продукції (витрати на сировину, комплектуючі вироби і напівфабрикати, енергію, паливо на технологічні цілі). Основні відмінності в традиційному, чандлеровському та авторському підходах до класифікації витрат наведено в таблиці 1.

Аналіз існуючих методів управління витратами довів, що, не зважаючи на те, що деякі системи, хоч і враховують стратегічний напрямок роботи підприємства, але, не торкаються питань, пов'язаних з ефектами масштабів виробництва. В роботі обгрунтовано необхідність формування нової системи управління витратами, яка б аналізувала і зіставляла швидкості змін питомих одноразових та питомих умовно-постійних витрат. Наведена система дозволяє підприємству на базі виявлених відхилень запровадити комплекс необхідних заходів, спрямованих на оптимізацію структури саме граничних витрат, яка має на увазі зниження загальних витрат на одиницю продукції і неприпустимість негативного ефекту росту масштабів виробництва.

Основні відмінності в традиційному, чандлеровському та авторському підходах до класифікації витрат

	Традиційний підхід		Чандлеровський підхід		Авторський підхід		
Часовий період	Коротко-строковий	Довгостроковий	Коротко-строковий	Довгостроковий	Коротко-строковий	Середньостроковий	Довгостроковий
Витрати, що відносяться до відповідного часового періоду	- постійні - змінні	змінні	- постійні - змінні	- квазі-постійні - змінні	- одноразові - постійні - змінні	- одноразові - змінні - умовно-постійні	- умовно-одноразові - змінні - умовно-постійні
Існування або відсутність негативного ефекту масштабу	існує		не існує		існує		
Причина виникнення негативного ефекту масштабу	- ускладнення передачі інформації; - розростання ієрархічного апарату; - бюрократична тяганина, тощо		—		перевищення швидкості росту питомих умовно-постійних витрат над швидкістю зниження питомих одноразових витрат, що пов'язано з моральним і фізичним старінням технологій.		

У другому розділі дисертації — “Дослідження впливу структури витрат на конкурентоспроможність промислових підприємств” — було проведено дослідження основних чинників, які впливають на конкурентоспроможність промислових підприємств, у тому числі впливу структури витрат, а також визначено вплив кооперації малих і великих промислових підприємств на структуру витрат останніх.

Аналіз впливу структури витрат на конкурентоспроможність промислових підприємств довів, що для визначення оптимальної структури граничних витрат дуже важливо розраховувати величину загальних витрат на одиницю продукції (тобто враховувати адміністративно-управлінські витрати, витрати на збут, а також інші операційні витрати), а не тільки величину собівартості. Це дозволить скласти повну картину динаміки витрат в цілому по підприємству й виявити найбільш важливі тенденції, що роблять вплив на ефект масштабу. Запропонований нами метод аналізу структури граничних витрат дозволяє підприємству не допустити дії негативного ефекту росту масштабів виробництва, не допустити компенсації підвищення питомих умовно-постійних витрат за рахунок розподілу одноразових витрат на обсяг випуску продукції. Він також дозволяє виявити той момент, коли підприємству необхідно провести модернізацію технологічної бази.

В роботі проводиться порівняльна характеристика легальних і нелегальних форм кооперації малих і великих промислових підприємств та їх вплив на структуру витрат і конкурентоспроможність останніх. Обґрунтовано, що легальні форми кооперації малих і великих промислових підприємств покращують структуру їхніх витрат. Основні варіанти зниження витрат в залежності від форми кооперації малих і великих промислових підприємств наведено в таблиці 2.

Варіанти зниження витрат в залежності від форми кооперації малих і великих промислових підприємств

Напрямки кооперації	Виникнення економічного виграшу в результаті кооперації за рахунок:	
Кооперація великих промислових підприємств:	зниження витрат на малому підприємстві	зниження витрат на великому підприємстві
з малими підприємствами підрядниками й субпідрядниками	зниження AFC і AOC	зниження AFC
з малими підприємствами, що працюють на умовах лізингу	зниження AOC	зниження AFC
з венчурними малими підприємствами	зниження AVC і AFC	зниження AOC
з малими підприємствами, що працюють на умовах франчайзингу	зниження AOC і AFC	зниження AVC

Зниження загальних витрат на одиницю продукції може забезпечуватись за рахунок зниження змінних витрат на одиницю продукції (AVC), розширення обсягів продажу з метою розподілу одноразових витрат на більший випуск продукції (AOC) і скорочення умовно-постійних витрат на одиницю продукції (AFC). При цьому, для великих підприємств, що працюють із підрядниками, субпідрядниками, а також малими підприємствами, що працюють на умовах лізингу, поліпшення структури витрат відбувається за рахунок зниження питомих умовно-постійних витрат. Для великих підприємств, що працюють із венчурними малими підприємствами, поліпшення структури витрат відбувається за рахунок зниження питомих одноразових витрат. Великі підприємства, які працюють із малими на умовах франчайзингу, – поліпшують свою структуру витрат за рахунок зниження питомих змінних витрат. Покращення структури витрат малих і великих промислових підприємств, як наслідок, сприяє підвищенню конкурентоспроможності промислового виробництва за рахунок поглиблення процесів спеціалізації і кооперації і більш ефективного використання національних ресурсів.

Крім аналізу легальних форм кооперації малих і великих промислових підприємств та їх впливу на структуру витрат в роботі розглянуто роль нелегальних форм кооперації. Нелегальні форми кооперації малих і великих промислових підприємств, хоч і ведуть до первинного накопичення капіталу у короткостроковому періоді, сприяють погіршенню структури витрат останніх у довгостроковій перспективі, оскільки ускладнюють процес аналізу динаміки їхніх витрат і своєчасність реагування на несприятливі тенденції. Наведені в дисертації форми кооперації також призводять до зниження конкурентоспроможності промислового виробництва у цілому, оскільки сприяють нераціональному розміщенню національних ресурсів, підтримці нерентабельних галузей за рахунок їх побічного субсидування (ухилення від оподаткування), сприяють формуванню тіньового сектору економіки і монополізації ринку.

У третьому розділі дисертаційної роботи — “Економічний механізм оптимізації структури граничних витрат на підприємствах машинобудівного комплексу” — подається процедура розробки відповідного механізму, визначається економічний ефект від його впровадження, виявляються резерви підвищення економічної ефективності, розробляються методичні положення щодо вибору інноваційної політики з урахуванням показників співвідношення граничних витрат на прикладі підприємств машинобудівного комплексу.

У дисертаційній роботі запропоновано методичні засади щодо економічно обґрунтованого вибору оптимальної структури граничних витрат промислового підприємства. Нами було доведено, що зростання саме питомих умовно-постійних витрат (AFC) веде до виникнення негативного

ефекту росту масштабів виробництва. Досягнення оптимальної структури граничних витрат припускає виконання умови, за якої швидкість зміни питомих умовно-постійних витрат дорівнює нулю, або:

$$\frac{MAOC}{MAFC} = \frac{d(OC / Q) / dQ}{d(aQ^2 + bQ + c) / dQ} = \infty, \quad (1)$$

де $MAOC$ – швидкість розподілу одноразових витрат на обсяг продукції; $MAFC$ – швидкість зміни питомих умовно-постійних витрат; Q – кількість продукції; OC – одноразові витрати; a , b , c – коефіцієнти поліноміальної регресії. При цьому, $AFC = aQ^2 + bQ + c$; $d(OC / Q) / dQ \Rightarrow \infty$. Ми вважаємо, що умові оптимізації структурі граничних витрат відповідає умова:

$$d(aQ^2 + bQ + c) / dQ = 0, \quad (2)$$

$$\text{або: } Q = \left| \frac{b}{2a} \right|. \quad (3)$$

Таким чином, знаючи темпи зміни AOC та AFC , підприємство може розрахувати кількість необхідного випуску продукції, за якої структура його граничних витрат буде оптимальною (формула 3).

Розроблений нами економічний механізм оптимізації структури граничних витрат на промислових підприємствах припускає проведення таких процедур: 1) визначення розміру умовно-постійних (FC), змінних (VC) та одноразових (OC) витрат для різних варіантів випуску продукції на етапі від здійснення одноразових вкладень до моменту проведення аналізу; 2) визначення AFC , AVC і AOC для різних варіантів випуску продукції на етапі від здійснення одноразових вкладень до моменту проведення аналізу; 3) визначення $MAFC$ і $MAOC$ для різних варіантів випуску продукції на етапі від здійснення одноразових вкладень до моменту проведення аналізу; 4) визначення поточної структури граничних витрат ($MAOC/MAFC$) на момент проведення аналізу; 5) аналіз відхилень поточної структури граничних витрат від оптимальної; 6) прогнозування AFC з використанням методу поліноміальної регресії на підставі їх величин у попередніх періодах; 7) визначення кількості випуску продукції та терміну, при якому середні загальні витрати (ATC) досягають свого мінімального значення; 8) визначення кількості випуску продукції та терміну, при якому AFC досягають свого мінімального значення (з урахуванням методики оптимізації структури граничних витрат); 9) розрахунок економічного резерву; 10) прийняття рішень відносно вибору напрямку інноваційної політики, стосовно розміру нової технології, а також проведення відповідної інноваційної політики; 11) розрахунок ефективності впроваджених заходів.

Одним з найважливіших етапів розробки економічного механізму оптимізації структури граничних витрат є розрахунок економічного резерву. Економічний резерв розраховується за формулою 4:

$$P = \sum_{i=Q_{\min AFC}}^{Q_{\min ATC}} Pr_{AFC_{\phi}} - Pr_{AFC_{mp}}, \quad (4)$$

де $\sum_{i=Q_{\min AFC}}^{Q_{\min ATC}} Pr_{AFC_{mp}}$ — сумарний прибуток на інтервалі від $Q_{\min AFC}$ до $Q_{\min ATC}$;

$\sum_{i=Q_{\min AFC}}^{Q_{\min ATC}} Pr_{AFC_{\phi}}$ — сумарний прибуток на інтервалі від $Q_{\min AFC}$ до $Q_{\min ATC}$ з виконанням

умови оптимізації структури граничних витрат.

Останнім етапом розробки економічного механізму оптимізації структури граничних витрат є розрахунок економічного ефекту. Економічний ефект $E\phi$ від застосування нової технології ОС2 розраховується за формулою:

$$E\phi = \sum_{i=Q_{\min AFC}}^{Q_{\min ATC}} Pr_{iAFC_{npog}} - Pr_{iAFC_{mp}} - HA_{OC2}, \quad (5)$$

де $\sum_{i=Q_{\min AFC}}^{Q_{\min ATC}} Pr_{iAFC_{npog}}$ — прогнозований прибуток з урахуванням впливу нової

технології ОС2 на умовно-постійні витрати AFC на інтервалі економічного резерву (від $Q_{\min AFC}$ до $Q_{\min ATC}$); HA_{OC2} — неврахована сума амортизації ОС2, що розподіляється на інтервалі поза економічним резервом ($Q > Q_{\min ATC}$).

Для аналізу впливу одноразових витрат на умовно-постійні витрати ми пропонуємо застосовувати коефіцієнт впливу (формула 6), що дасть можливість підприємству визначити доцільність впровадження нової технології:

$$K_{en} = \frac{E\phi}{OC2}. \quad (6)$$

На базі зіставлення різних варіантів поточної структури граничних витрат промислових підприємств з оптимальною, запропоновано методичні положення щодо вибору напрямку інноваційної політики (рис.1). Це дозволяє підприємству більш повно задіяти резерви підвищення економічної ефективності, знижуючи загальні витрати на одиницю виробленої продукції.

Проведений аналіз структури граничних витрат на прикладі продукції, доля прибутку якої займає значну частину в загальному прибутку промислового підприємства, довів, що, хоча фактично всі розглянуті підприємства знаходяться на відрізку позитивного ефекту від росту масштабів виробництва, структура граничних витрат жодного підприємства не досягає оптимального значення.

В роботі розглянуто діяльність та проаналізовано структуру граничних витрат трьох промислових підприємств: Харківського машинобудівного заводу “ФЕД” (м. Харків), ВАТ

“Донецький машинобудівний завод “Експеримент”” (м. Донецьк) та ВАТ “Центролит” (м. Суми). ХМЗ “ФЕД” досягає оптимальної структури граничних витрат через чотири роки після впровадження нової технології (при випуску приводів генераторів в розмірі 141 одиниці). На момент оцінки зафіксоване незначне зростання умовно-постійних витрат, що компенсується переважно розподілом одноразових витрат на обсяг продукції, за рахунок чого в цілому відбувається зниження середніх загальних витрат. Зараз на підприємстві співвідношення граничних витрат знаходиться в інтервалі $-\infty < (MAOC/MAFC) < -1$. Це співвідношення дорівнює “- 9”. Розмір економічного резерву підприємства становить 4643525 грн. Підприємство може знизити умовно-постійні витрати, виходячи з цього аналізу, шляхом оновлення технології. Це в першу чергу стосується витрат на утримання і експлуатацію устаткування та втрат від браку.

ВАТ “ДМЗ “Експеримент”” досягло оптимальної структури граничних витрат на п’ятий рік після впровадження нової технології (при випуску 312 рукавів високого тиску). На цей час швидкість зниження питомих одноразових витрат при випуску рукавів високого тиску перевищує швидкість зростання питомих умовно-постійних. Зараз на підприємстві співвідношення граничних витрат знаходиться в інтервалі $-\infty < (MAOC/MAFC) < -1$. Ця величина складає “- 15”. Розмір економічного резерву становить 560890,3 грн. На цьому підприємстві необхідно також знизити питомі умовно-постійні витрати, починаючи з цього моменту, шляхом оновлення технології. Перш за все це відноситься до загальновиробничих витрат та втрат від браку.

ВАТ “Центролит” досягло оптимальної структури витрат на третій рік після впровадження нової технології (при випуску 2663 тонни чавунної відливки). У даний момент зафіксоване зростання умовно-постійних витрат, що компенсується розподілом одноразових витрат на обсяг продукції. На цей час на підприємстві співвідношення граничних витрат знаходиться в інтервалі $-\infty < (MAOC/MAFC) < -1$, та дорівнює “- 2,04”. Розмір економічного резерву підприємства становить 253658,9 грн. Підприємство може знизити умовно-постійні витрати шляхом модернізації технологічної бази.

Таким чином, одержані результати довели, що на кожному підприємстві є економічні резерви, які з’явилися за рахунок росту питомих умовно-постійних витрат. Але компенсація цього зростання розподілом питомих одноразових витрат на обсяг випуску продукції веде до уповільнення зниження середніх загальних витрат. Якщо на базі економічного механізму оптимізації структури граничних витрат буде впроваджено необхідну інноваційну політику, то підприємство може запобігти виникненню негативного ефекту росту масштабів виробництва на ранній стадії зростання умовно-постійних витрат, а також може знизити загальні витрати на одиницю продукції. Досягнення оптимальної структури граничних витрат є важливою умовою підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств.

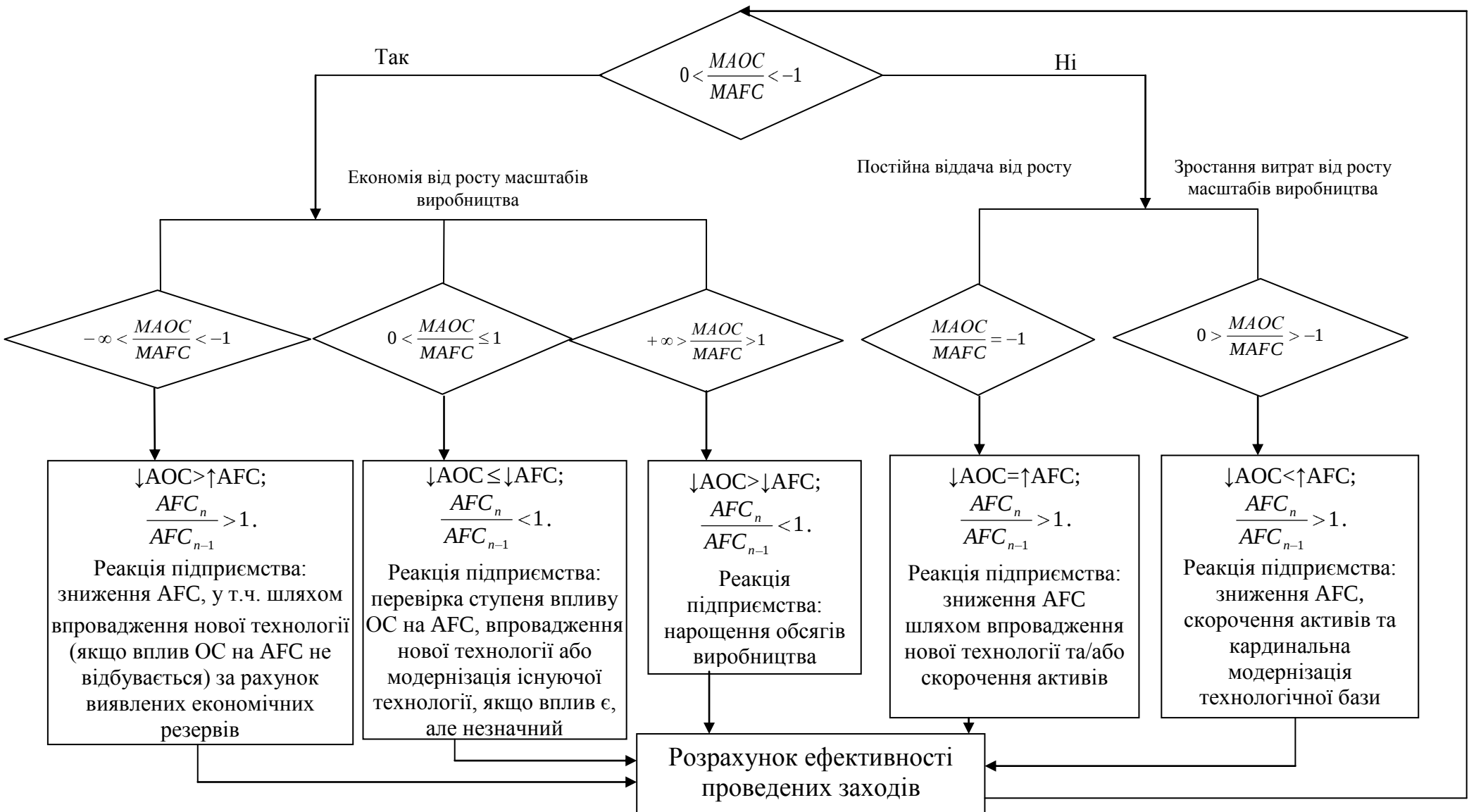

Рис. 1. Впровадження напрямку інноваційної політики на базі аналізу динаміки питомих одноразових і умовно-постійних витрат підприємств

ВИСНОВКИ

Дисертацію присвячено розв'язанню науково-практичної задачі вдосконалення теоретико-методичного забезпечення підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудівного комплексу шляхом оптимізації структури їхніх граничних витрат. Основні висновки проведеного дослідження полягають у наступному.

1. Аналіз діяльності промислових підприємств України, а також методів класифікації і управління витратами в умовах високотехнологічного зовнішнього середовища підтвердив необхідність формування методичних засад оптимізації структури граничних витрат, які дозволяють підвищити конкурентоспроможність промислових підприємств. Теоретично узагальнено і удосконалено поняття “витрати підприємства”, під яким ми розуміємо сукупність видатків, які відповідають екстенсивному або інтенсивному напрямку розширення виробництва і пов'язані з виготовленням і реалізацією продукції. Обґрунтовано необхідність дослідження співвідношення цих витрат, як підстави для формування напрямку інноваційної політики підприємства.

2. Запропоновано новий підхід до класифікації витрат в залежності від швидкості їхньої зміни стосовно обсягу виробництва, який передбачає крім постійних і змінних, існування одноразових витрат, як витрат, які відповідають інтенсивному напрямку розширення виробництва та мають інноваційний характер. В ході дослідження проаналізовано питомі одноразові та питомі умовно-постійні витрати в динаміці та визначено їх нормативне співвідношення, яке є по суті оптимальним співвідношенням швидкостей зміни питомих одноразових та умовно-постійних витрат. При цьому умовно-постійні витрати на одиницю продукції мінімальні. Запропонована класифікація витрат дозволяє визначити вплив витрат, що мають інноваційну складову на витрати, що її не мають.

3. Доведено неоднозначний характер впливу різних форм кооперації малих і великих промислових підприємств на конкурентоспроможність промислового виробництва. Обґрунтовано, що легальні форми кооперації (лізинг, франчайзинг, венчурний бізнес і субпідряд) сприяють підвищенню конкурентоспроможності промислового виробництва, оскільки покращують структуру витрат промислових підприємств, стимулюють поліпшення галузевої структури промисловості за рахунок поглиблення процесів спеціалізації і кооперації, більш ефективного використання національних ресурсів, підвищення інвестиційної активності і зростання кількості малих промислових підприємств. Встановлено, що нелегальні форми кооперації малих і великих промислових підприємств сприяють зниженню конкурентоспроможності промислового виробництва, оскільки погіршують структуру витрат великих промислових підприємств, сприяють нераціональному розміщенню національних ресурсів, підтримують нерентабельні галузі за рахунок їхнього побічного субсидування, стимулюють монополізацію ринку та інші негативні тенденції в економіці.

4. Запропоновано економічний механізм оптимізації структури граничних витрат на основі аналізу швидкостей зміни питомих одноразових і умовно-постійних витрат, який дозволяє підприємству виявити резерви підвищення економічної ефективності, а також прийняти рішення щодо своєчасної чергової модернізації технологічної бази. Доведено, що зростання саме питомих умовно-постійних витрат, а також уповільнення розподілу одноразових витрат на обсяг випуску продукції призводить до виникнення негативного ефекту росту масштабів виробництва.

5. Оцінено рівень економічного ефекту від застосування нової технології та резервів підвищення економічної ефективності, що склалися за рахунок припинення впливу одноразових витрат на умовно-постійні. Ця процедура припускає розмежування загальних витрат на одиницю продукції відповідно до авторської класифікації, визначення співвідношення швидкостей розподілу

одноразових і умовно-постійних витрат на обсяг випуску продукції, виявлення відхилення між поточною структурою граничних витрат та її нормативним значенням, розрахунок економічного резерву, і дозволяє визначити момент здійснення одноразових вкладень у розмірі даного резерву.

6. Запропоновано методичний підхід до вибору напрямку інноваційної політики на базі зіставлення варіантів поточної структури граничних витрат промислових підприємств з її нормативним значенням, що дозволяє підприємству більш повно задіяти економічні резерви, знижуючи загальні витрати на одиницю випуску продукції.

7. Проведено аналіз впливу одноразових витрат на умовно-постійні з використанням запропонованого коефіцієнту, котрий визначається, як відношення прогнозованого економічного ефекту до розміру одноразових вкладень, та дозволяє підприємству не допустити виникнення негативного ефекту росту масштабів виробництва.

Основні положення й розробки дисертаційного дослідження використані в практиці оптимізації структури граничних витрат на ХМЗ “ФЕД”, на Державному підприємстві “Завод імені Малишева”, а також у навчальному процесі при викладанні курсів “Економіка підприємства” та “Мікроекономіка” для студентів Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. На підставі результатів проведеного дослідження можна запропонувати Міністерству промислової політики України, обласним управлінням промисловості та провідним підприємствам розглянути можливість застосування запропонованої здобувачем класифікації витрат, розроблених методичних засад оптимізації структури граничних витрат, а також методичного підходу до вибору напрямку інноваційної політики на промислових підприємствах з метою підвищення ефективності їхньої діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Волонцевич С.О. Анализ возможностей совершенствования налоговой политики на примере предприятий легкой промышленности // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2003. – № 23, т.3. – С. 147-150.
2. Волонцевич С.О. Оптимізація структури витрат підприємства у довготривалому періоді // Вісник соціально-економічних досліджень Одеського державного економічного університету. – Одеса: ОДЕУ. – 2004. – Випуск 18. – С.57-62.
3. Волонцевич С.О. Розробка економічного механізму оптимізації структури граничних витрат на промислових підприємствах // Вісник Харківського національного університету ім. Каразіна. – Харків: ХНУ. – 2005. – № 668. – С. 77-79.
4. Волонцевич С.О. Дослідження впливу кооперації малих і великих промислових підприємств на структуру їх витрат // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2006. – № 2. – С. 48-53.
5. Волонцевич С.О. Методика вибору варіантів впровадження інноваційної політики на промислових підприємствах // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2006. – № 4. – С. 82-85.
6. Волонцевич С.О. Анализ причин снижения конкурентоспособности украинских промышленных предприятий // Труды IV-ой международной научно-практической конференции “Исследование и оптимизация экономических процессов “Оптимум-2003””. – Харьков: НТУ “ХПІ”. – 2003. – Ч.2. – С. 109-110.
7. Строкова С.О. (Волонцевич) Преимущества и недостатки упрощенной системы

налогообложения // Материалы международной научно-практической конференции молодых ученых “Актуальные проблемы финансового менеджмента на предприятиях”. – Донецк: Донецкий национальный технический университет. – 2003. – С.81-85.

8. Волонцевич С.О. Розрахунок економічних резервів на промислових підприємствах з використанням методики оптимізації структури граничних витрат // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. Розвиток обліку та аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи підприємства. — Харків: НТУ “ХПІ”. – 2005. – №58, т.1. – С.196-201.

АНОТАЦІЇ

Волонцевич С.О. Оптимізація структури витрат як фактор підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01 – економіка промисловості – Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”. – Харків, 2006.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню методичних засад оптимізації структури граничних витрат на промислових підприємствах з використанням регресійного аналізу. Запропоновано класифікацію витрат на базі урахування швидкості їхньої зміни відносно обсягу виробництва, яка включає крім змінних і умовно-постійних витрат, також одноразові витрати, які відповідають інтенсивному напрямку розширення виробництва. Наведено залежність і показано вплив одноразових витрат на умовно-постійні. Розроблено методичні рекомендації для розрахунку економічних резервів на промислових підприємствах з використанням методики оптимізації структури граничних витрат, що дозволяє підвищити ефективність інноваційної діяльності підприємства завдяки оперативному врахуванню негативних тенденцій, пов'язаних із припиненням впливу одноразових витрат на умовно-постійні. Удосконалено теоретичні аспекти обґрунтування доцільності модернізації технології на базі використання коефіцієнту впливу одноразових витрат на умовно-постійні, які дають можливість підприємству прийняти рішення відносно своєчасної модернізації технологічної бази. Наведено методичний підхід до вибору напрямку інноваційної політики на базі зіставлення варіантів поточної структури граничних витрат промислових підприємств із оптимальною, що дозволяє більш повно задіяти економічні резерви підприємств і підвищити їхній прибуток.

Застосування запропонованих методів буде сприяти удосконаленню структури витрат промислових підприємств та підвищенню їх конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкурентоспроможність, промислове підприємство, економічна ефективність, економічний резерв, оптимізація, граничні витрати, собівартість, одноразові витрати.

Волонцевич С.О. Оптимизация структуры затрат как фактор повышения конкурентоспособности промышленных предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01 – экономика промышленности. Национальный технический университет “Харьковский политехнический институт”. – Харьков, 2006.

Диссертация посвящена обоснованию методических положений оптимизации структуры предельных затрат с использованием регрессионного анализа. В ходе диссертационного исследования предложена новая классификация затрат на базе учета скорости их изменения относительно объема производства, включающая помимо переменных и условно-постоянных затрат, единоразовые затраты, отвечающие интенсивному направлению расширения производства и

имеющие инновационную направленность. Проведен анализ скоростей изменения удельных единоразовых и условно-постоянных затрат и найдено их оптимальное соотношение, позволяющее, при прочих равных условиях, минимизировать условно-постоянные затраты на единицу продукции и увеличить прибыль предприятия.

Проанализировано влияние единоразовых затрат на условно-постоянные затраты. Разработаны методические рекомендации по расчету экономических резервов на промышленных предприятиях с использованием методики оптимизации структуры предельных затрат, что позволяет повысить эффективность инновационной деятельности предприятия благодаря оперативному учету негативных тенденций, связанных с моральным или физическим старением технологии. Представлено методическое обоснование обновления технологии на базе использования коэффициента влияния единоразовых затрат на условно-постоянные, что дает возможность предприятию принять решение относительно момента времени модернизации технологической базы. Предложен методический подход по совершенствованию выбора направления инновационной политики на базе сопоставления вариантов текущей структуры предельных затрат промышленных предприятий с оптимальной. Это способствует более полному использованию экономических резервов предприятий и повышению их прибыли.

Проведено исследование факторов, влияющих на конкурентоспособность промышленных предприятий. Разработаны методические положения по обоснованию влияния различных форм кооперации малых и крупных промышленных предприятий на удельные единоразовые, удельные условно-постоянные и удельные переменные затраты на базе сравнительного анализа структуры затрат предприятий – до, и после кооперации, что позволяет определить оптимальную форму кооперации для сокращения соответствующих затрат: лизинг, франчайзинг, субподряд или венчурное финансирование.

Доказано, что легальные формы кооперации способствуют повышению конкурентоспособности промышленного производства, поскольку улучшают структуру затрат крупных промышленных предприятий, содействуют оптимизации отраслевой структуры промышленности за счет углубления процессов специализации и кооперации, более эффективному использованию национальных ресурсов, повышению инвестиционной активности и росту числа малых промышленных предприятий. Показано, что нелегальные формы кооперации малых и крупных промышленных предприятий способствуют снижению конкурентоспособности промышленного производства, поскольку ухудшают структуру затрат крупных промышленных предприятий, содействуют нерациональному размещению национальных ресурсов, а также поддержке нерентабельных отраслей за счет их косвенного субсидирования.

Применение результатов диссертационного исследования позволит существенно улучшить структуру предельных затрат, выявить и эффективно использовать экономические резервы, принять правильное решение относительно момента времени модернизации технологической базы, а также повысить рентабельность национальных промышленных предприятий.

Ключевые слова: конкурентоспособность, промышленное предприятие, экономическая эффективность, экономический резерв, оптимизация, предельные затраты, себестоимость, единоразовые затраты.

Volontsevych, S.O. The optimization of the costs structure as a factor of competitiveness increase in industrial enterprises. – Manuscript.

Thesis for Candidate's Degree of Economic Sciences in speciality 08.07.01 – Industrial Economics – Kharkiv Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute". – Kharkiv, 2006.

The thesis is devoted to grounding methodical principles of efficiency increase of industrial enterprises by developing an economic mechanism of marginal costs optimization structure using regressive

analysis. The classification of costs is suggested on the basis of costs change rate with regard to volume of production which includes, besides variable and conditional - constant costs, the one-off costs, as those having intensive character of production expansion. The effect of one-off costs on conditional - constant costs is grounded. Methodical recommendations concerning calculation of economic reserves at industrial enterprises are developed using the mechanism of structure optimization of marginal costs that allows to increase the efficiency of innovational activity of an enterprise due to the operative consideration of the negative tendencies connected with a suspension of influence of one-off costs on conditional - constant costs. Methodical principles concerning the dates of updating technology are submitted using the coefficient of influence of one-off costs on conditional – constant costs, which enables an enterprise to make a decision concerning timely modernization of technological base. The methodical approach to choosing a direction of innovational policy is offered by comparing variants of the current structure of marginal costs of industrial enterprises with an optimal structure, which allows to involve economic reserves of enterprises more fully and to increase their profit.

Key words: competitiveness, industrial enterprise, economic effectiveness, economic reserve, optimization, marginal costs, cost price, one-off costs.

Підписано до друку 20.05.2006 р. Формат 60х841/16

Обсяг 0,9 ум. друк. арк. Друк різнограф.

Наклад 100 прим. Зам. № 97.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ „Рейтинг”.
61022, м.Харків, вул. Сумська, 37. Тел. (057) 700-53-51, 714-34-26.